

Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie ubóstwa kobiet w Europie

(2006/C 24/18)

Dnia 28 kwietnia, Parlament Europejski, działając na podstawie art. 262 Traktatu ustanawiającego Wspólnotę Europejską, postanowił zasięgnąć opinii Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie *ubóstwa kobiet w Europie*.

Sekcja ds. Zatrudnienia, Spraw Socjalnych i Obywatelstwa, której powierzono przygotowanie prac Komitetu w tej sprawie, przyjęła swoją opinię w dniu 5 września 2005 r. Sprawozdawcą była **Brenda KING**.

Na 420. sesji plenarnej w dniach 28-29 września 2005 r. (posiedzenie z dnia 29 września 2005 r.) Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny 79 głosami za, przy 2 głosach wstrzymujących się przyjął następującą opinię:

1. Kontekst

1.1 Międzynarodowy Dzień Walki z Ubóstwem

Zgromadzenie Ogólne ONZ ustanowiło 17 października Międzynarodowym Dniem Walki z Ubóstwem, w celu szerzenia świadomości potrzeby wyeliminowania ubóstwa i nędzy we wszystkich krajach.

1.2 Kobiety a ubóstwo w UE

Komitet Regionów, EKES oraz Parlament pracują nad oddzielnymi dokumentami, które mają zbiec się w czasie z Dniem Walki z Ubóstwem i przyczynić się do szerszej debaty na temat przyczyn ubóstwa w dzisiejszej Unii. Choć każdy z dokumentów pisany jest z innej perspektywy, poziom koordynacji pomiędzy tymi instytucjami jest znaczący.

1.3 Definicja narażenia na ubóstwo

Pojęcie to definiuje się jako udział osób z dochodami poniżej 60 % średniego dochodu w kraju. Dochód zdefiniowany jest jako całkowity dochód rozporządzalny gospodarstwa domowego podzielony i przydzielony każdemu z jego członków.

1.4 Ramy zwalczania ubóstwa i wykluczenia społecznego w UE

W 2000 r. Państwa Członkowskie zgodziły się na ustanowienie strategii europejskiej zwalczania wykluczenia społecznego i ubóstwa (2000), przy zastosowaniu otwartej metody koordynacji. Strategia ta obejmuje uzgodnione cele oraz zobowiązanie każdego z Państw Członkowskich przedstawiania w zgodzie z nimi dwuletnich krajowych planów działania. Wskaźniki obejmują cztery wymiary integracji społecznej: ubóstwo finansowe, zatrudnienie, kwestie zdrowia i edukacji. Równość kobiet i mężczyzn nie została włączona w nadrzędny cel tejże strategii unijnej.

W 1999 r. Rada przyjęła wspólną strategię unowocześnienia opieki socjalnej. Opieka ta jest jednym z ważnych środków zwalczania ubóstwa i wykluczenia społecznego w Państwach Członkowskich UE. Strategia koncentruje się na trzech zagadnieniach: polityka integracji społecznej, reforma systemu emerytur oraz reforma systemu opieki zdrowotnej. Równość płci nie została do nich włączona.

Pod wpływem wyników ostatnich referendów w sprawie konstytucji unijnej, Prezydencja Wielkiej Brytanii zapowiedziała wydanie komunikatu w sprawie systemów opieki socjalnej na październik 2005 roku.

1.5 Ramy prawne

Większość polityk dotyczących ubóstwa i wykluczenia społecznego pozostaje w gestii każdego z Państw Członkowskich. Jednakże, zgodnie z art. 136 i 137 Traktatu, UE pełni aktywną rolę we wspieraniu i uzupełnianiu działalności Państw Członkowskich w celu zwalczania wykluczenia społecznego.

Artykuł 13 Traktatu przyznaje Unii kompetencje do podjęcia działań, włącznie ze środkami legislacyjnymi, w celu zwalczania dyskryminacji ze względu na płeć, rasę lub pochodzenie etniczne, religię lub światopogląd, niepełnosprawność, wiek lub orientację seksualną.

1.6 Poziom ubóstwa w UE

W 2001 r. liczba osób dotkniętych przez relatywne ubóstwo mierzone dochodem była niezwykle znacząca i obejmowała ponad 55 milionów ludzi (15 % ludności UE) narażonych na ubóstwo⁽¹⁾. Ponad połowa z nich długotrwale utrzymywała się z dochodu relatywnego na niskim poziomie. Stosunek ten różni się zasadniczo w poszczególnych Państwach Członkowskich, oscylując pomiędzy 9 % w Szwecji a 21 % w Irlandii. Generalnie w wyraźnie większym stopniu dotyka to kobiety.

⁽¹⁾ Wskaźniki narażenia na ubóstwo pochodzą z badania ankietowego gospodarstw domowych WE.

1.7 Poziom wykluczenia społecznego

Im dłuższy okres egzystowania przy dochodzie na niskim poziomie, tym większe ryzyko nędzy oraz wykluczenia z aktywności społecznej, kulturalnej oraz gospodarczej. We wszystkich Państwach Członkowskich połowa lub więcej z osób narażonych na ubóstwo w 2001 r. utrzymywała się z niskiego dochodu przez długi okres czasu, tj. w danym roku i co najmniej w dwóch z trzech poprzedzających lat (np. 1998-2000) dysponowała zrównanym dochodem niższym niż próg 60 %. W 2001 roku średnio 9 % ludności UE żyło w długotrwałym ubóstwie. Także i w tym przypadku kobiety są grupą znacznie bardziej dotkniętą.

1.8 Kontekst demograficzny i społeczny w UE

Kontekst demograficzny w UE zmienia się szybko, jako że trwający od stulecia przyrost ludności czynnej zawodowo w Europie wkrótce zacznie się zmniejszać. Osoby mające 65 i więcej lat stanowią 16 % całkowitej populacji, podczas gdy osoby mające mniej niż 15 lat stanowią 17 %, przy czym długość życia stale się zwiększa. Na przestrzeni najbliższych 15 lat liczba osób w wieku ponad 80 lat wzrośnie o prawie 50 %^(?).

Jednocześnie zmienia się struktura gospodarstw domowych. Małżeństwa zawierane są rzadziej lub później, częściej się rozpadają, spada także liczba par posiadających dzieci. Zmiany stworzyły tendencję do tworzenia mniejszych gospodarstw we wszystkich grupach wiekowych. Laureat nagrody Nobla, ekonomista Gary Becker oraz jego współpracownik, sędzia Richard Posner stwierdzili, iż zmiany te można w dużym stopniu wyjaśnić stosując kryteria ekonomiczne^(?). Twierdzą oni, iż wzrost finansowej niezależności kobiet dzięki możliwościom pracy poza domem oznacza, że nastąpiło przejście z „małżeństwa patriarchalnego” — gdzie mężczyzna zarabiał, kobieta zaś była od niego zależna — do „małżeństwa partnerskiego”. Nastąpił także wzrost kosztów alternatywnych w przypadku urodzenia dziecka. Im większy jest dochód kobiety oraz wyższy jej status, tym więcej musi ona poświęcić pod względem potencjalnego rozwoju jej kariery i dochodu, jeśli zdecyduje się urodzić dzieci i przestać pracować tymczasowo lub na stałe.

Drugą wielką zmianą jest wyjątkowy wzrost liczby dzieci mieszkających z jednym dorosłym. W 2000 roku 10 % dzieci w wieku 0-14 lat żyło pod opieką samotnego dorosłego, w porównaniu z 6 % w roku 1990. Jest to spowodowane częstszym rozpadaniem się małżeństw i związków oraz wzrostem nieplanowanych ciąż.

^(?) Wspólny raport Komisji i Rady na temat integracji społecznej, 5 marca 2004 r.

^(?) „Rewolucja seksualna”, autorzy Gary Becker i Richard Posner, 10 kwietnia 2005 r., tekst dostępny na <http://www.becker-posner-blog.com/archives/2005/04/index.html>.

2. Uwagi ogólne

2.1 EKES z zadowoleniem przyjmuje okazję przedstawienia swojego stanowiska w tej sprawie, lecz uważa, że nacisk należałoby położyć na „płeć a ubóstwo” zamiast „kobiety a ubóstwo”, gdyż wówczas uwaga skupiłaby się na związku oraz różnicach pomiędzy mężczyznami a kobietami w odniesieniu do przyczyn ubóstwa.

Komiteta usilnie zaleca, aby Komisja ponownie rozważyła definicję ubóstwa, gdyż podkreśla ona jedynie widoczne jego przyczyny i nie docenia poziomu ubóstwa wśród kobiet oraz jego wpływu. Zgodnie z definicją zasoby gospodarstw domowych są w rodzinie dzielone po równo, lecz można przytoczyć argumenty za tym, że ubóstwo jest odczuwane indywidualnie i powinno być analizowane właśnie na tym poziomie dla lepszego zrozumienia wymiaru wynikającego z różnic płci.

2.2 EKES z zadowoleniem przyjmuje zapowiedź Prezydencji brytyjskiej dotyczącą ponownego przeprowadzenia debaty w sprawie systemów opieki socjalnej oraz usilnie zaleca zanalizowanie, jak różne systemy oddziałują na sytuację danej płci, aby zapewnić lepsze uwzględnienie potrzeb kobiet i mężczyzn. Niemal automatycznie zakłada się, że kobiety mogą skorzystać z dochodu mężczyzny. Założenie to, oderwane od rzeczywistości dzisiejszego społeczeństwa, jest kluczowym powodem większego narażenia kobiet na ubóstwo.

3. Uwagi szczegółowe

3.1 Zasięg narażenia na ubóstwo

Kobiety są z reguły bardziej narażone na egzystencję w ubóstwie. W 2001 r. 16 % dorosłych kobiet (w wieku powyżej 16 lat) dysponowało dochodem poniżej określonego progu, przy czym wśród mężczyzn w tym samym przedziale wiekowym odsetek ten wynosił 14 %^(*). Wzorec ten jest zgodny we wszystkich Państwach Członkowskich. Narażenie na ubóstwo jest największe wśród niepełnych gospodarstw (35 % średniej UE). 85 % takich gospodarstw prowadzi kobiety. Kobiety w wieku poniżej 18 lat, prowadzące gospodarstwo domowe, są szczególnie narażone na ubóstwo.

Osoby powyżej 65 roku życia są w dość dużym stopniu narażone na ubóstwo. Dwie trzecie tej grupy stanowią kobiety. Odsetek ubóstwa jest znacznie większy wśród samotnych kobiet na emeryturze, zwłaszcza tych, które mają ponad 80 lat lub nie dysponują emeryturą z zakładowego funduszu. Podstawową tego przyczyną jest fakt, iż wraz z wiekiem emeryta wzrastają jego lub jej wydatki, związane głównie z rosnącymi kosztami ochrony zdrowia wynikającymi z inwalidztwa lub ograniczenia zdolności poruszania się.

^(*) Eurostat 2001. Z wyjątkiem gospodarstw jednoosobowych różnice dzielące płcie, jeśli chodzi o poziom narażenia na ubóstwo, należy interpretować z ostrożnością, gdyż opierają się one na założeniu jednakowego korzystania z dochodu w ramach gospodarstwa domowego.

Badania pokazują, że kobiety będące przedmiotem wielorakiej dyskryminacji — np. kobiety w starszym wieku, kobiety należące do mniejszości etnicznych lub do grupy imigrantów, kobiety niepełnosprawne, lesbijki — są nawet bardziej narażone na ryzyko wykluczenia społecznego i ubóstwa.

3.2 Ubóstwo i wykluczenie społeczne wśród kobiet a rynek pracy

Zatrudnienie jest postrzegane jako kluczowy czynnik integracji społecznej i uważane za najskuteczniejszą drogę do wydostania się z ubóstwa i to nie tylko dlatego, że generuje dochód, lecz także ponieważ jest w stanie promować udział w społeczeństwie oraz osobisty rozwój. Znajduje to odzwierciedlenie w celach strategii lizbońskiej, w której stwierdza się, że do 2010 r. „gospodarka europejska będzie najbardziej konkurencyjną i dynamiczną ze wszystkich gospodarek na świecie opartych na wiedzy, dysponującą zdolnością zrównoważonego wzrostu gospodarczego, większą ilością miejsc pracy o lepszej jakości oraz większą spójnością społeczną”. W związku z tym, udział kobiet na rynku pracy będzie konieczny i niezbędny w celu zapewnienia realizacji konkretnego celu w 2010 r.: wskaźnika zatrudnienia wśród kobiet sięgającego 60 %. Pomimo iż poziom udziału kobiet na rynku pracy zbliża się do poziomu udziału mężczyzn, kobiety wykonujące pracę zarobkową nie są wolne od narażenia na ubóstwo. Dzieje się tak, ponieważ udziałowi temu towarzyszą istotne utrudnienia, jak na przykład wysoka stopa bezrobocia wśród kobiet w 25 państwach UE ⁽⁵⁾ oraz trudność w znalezieniu równowagi między obowiązkami domowymi a obowiązkami w pracy, tendencje do segregacji oraz podziału sektorowego kobiecego zatrudnienia, szeroko rozpowszechnione niepewne formy zatrudnienia o mniejszym zabezpieczeniu społecznym, a także przepaść płacowa między mężczyznami a kobietami, która istnieje we wszystkich krajach europejskich.

3.2.1 Przepaść płacowa

Mimo że 30 lat upłynęło od wydania dyrektywy z 1975 r. dotyczącej równego wynagrodzenia za pracę o tej samej wartości, według europejskiej średniej, kobiety nadal zarabiają jedynie 85 % tego, co mężczyźni, biorąc pod uwagę ilość godzin pracy ⁽⁶⁾. W wielu krajach dysproporcja ta jest jeszcze większa i sięga nawet 33 %. EKES podziela oburzenie komitetu FEMM w Parlamencie Europejskim wynikające z faktu, że przepaść ta nadal istnieje i zgadza się z jego zaleceniem, aby Rada i Komisja podjęły odpowiednie kroki w celu „położenia kresu tej nierówności”.

3.2.1.1 Koszty alternatywne w przypadku urodzenia dzieci

Wiele badań przyczynę tego problemu widzi w tym, że to kobiety rodzą dzieci i spędzają nieproporcjonalnie więcej czasu

zajmując się nimi niż mężczyźni. Większość kobiet przestaje być czynna zawodowo na co najmniej pewien czas. Natomiast wzorzec męski to zasadniczo ciągła obecność na rynku pracy w pełnym wymiarze godzin, od czasu zakończenia nauki do przejścia na emeryturę. Przerwa na rynku pracy może mieć negatywny wpływ na zarobki. Zajmowanie się dzieckiem może oznaczać krótszy stały etat, mniej doświadczenia i mniejszy dostęp do szkoleń. Dzieje się tak, ponieważ podwyżki trafiają często do osób, które mają ciągłość zatrudnienia przez wiele lat. W rzeczywistości, im dłuższa przerwa, tym większe straty w wymiarze pieniężnym.

3.2.2 Poziom wykształcenia matki

Profil kariery zawodowej z długą przerwą na opiekę nad dzieckiem jest częstszy w przypadku matek z wykształceniem na niższym poziomie. O ile matki z wyższym wykształceniem skróciły okres przerwy w pracy zawodowej, o tyle u kobiet o niskich kwalifikacjach nic się nie zmieniło. Zwykle pozostają one poza obrębem rynku pracy do czasu, aż dziecko pójdzie do szkoły. Kobiety z wyższym wykształceniem biorą raczej urlop macierzyński, a następnie płacą komuś za opiekowanie się dzieckiem.

Dlatego też kobiety gorzej wykształcone, które zazwyczaj mają dłuższą przerwę w pracy (i których potencjał zarobkowy przed posiadaniem dzieci jest także najniższy) ponoszą największe straty finansowe.

3.2.3 Samotne rodzicielstwo

Jak wspomniano w punkcie 1.8, liczba rodziców samotnie wychowujących dzieci ciągle wzrasta, przy czym dane wskazują, iż są oni szczególnie narażeni na ubóstwo. Ponieważ 85 % z nich to kobiety, narażenie na ubóstwo jest zależne od płci. Większą jego część można przypisać ich niewielkiemu udziałowi wśród osób czynnych zawodowo. Jedynie 50 % z nich ma pracę, w porównaniu z 68 % wśród kobiet zamężnych ⁽⁷⁾. Wprawdzie stopa zatrudnienia wśród matek zwiększa się, jednak tendencja ta prawie w ogóle nie dotyczy samotnych matek.

Badania sugerują, że brak dostępnej opieki przedszkolnej nie jest jedyną przeszkodą do pracy dla samotnych rodziców. Pozostałe to między innymi:

- samotni rodzice bez pracy zazwyczaj nie posiadają poszukiwanych kwalifikacji ⁽⁸⁾. Ich szanse na rynku pracy są tym mniejsze, im gorzej są wykształceni. A to zależy głównie od istnienia dostępnych cenowo możliwości doskonalenia zawodowego w czasie przerwy na opiekę nad dzieckiem;

⁽⁷⁾ Eurostat 2003.

⁽⁸⁾ Finch et al.(1999): *New Deal for Lone Parents: Learning From the Prototype Areas*, (Nowy porządek dla samotnych rodziców. Uczenie się od pierwowzorów) DSS Research Report No. 92, Leeds, CDS; Lewis et al. (2000): *Lone Parents and Personal Advisers: Roles and Relationships* (Samotni rodzice a doradcy personalni: role i związki), DSS Research Report No. 122, Leeds, CDS; Dawson et al. (2000): *New Deal for Lone Parents: Report on Qualitative Interviews with Individuals*. (Nowy porządek dla samotnych rodziców: jakościowe wywiady indywidualne) Research and Development Report ESR55, Sheffield, Employment Service; Holtermann et al. (1999): *Lone Parents and the Labour Market. Results from the 1997 Labour Force Survey and Review of Research*, (Samotni rodzice a rynek pracy. Wyniki badań ankietowych siły roboczej w 1997 r. i raport z badań) Employment Service Report 23, Londyn, The Stationary Office.

⁽⁵⁾ Eurostat 2004.

⁽⁶⁾ Eurostat 2003.

- samotni rodzice zazwyczaj zamieszkują te obszary geograficzne, w których brak popytu na siłę roboczą;
- samotni rodzice pozostający bez pracy częściej mają słabe zdrowie i bardziej prawdopodobne jest, że posiadają dziecko lub inną osobę w domu, których choroba bądź niepełnosprawność ogranicza możliwości pracy (sytuacja ta ma miejsce w jednym na dziesięć przypadków);
- nastawienie psychiczne samotnych rodziców znajdujących się w wyjątkowo trudnej sytuacji jest częściej negatywne, co z kolei może stać się przeszkodą na drodze do znalezienia pracy.

Ponadto wielu samotnych rodziców musi często samodzielnie zajmować się dziećmi i szukać prac zarobkowych o takim wymiarze godzin, który umożliwi im spędzanie z nimi jak największej ilości czasu, a zatem połączenie wychowywania dzieci z życiem zawodowym. Dlatego też wielu z nich jest zmuszonych podjąć niepewną i niskopłatną pracę, o niższym poziomie zabezpieczenia społecznego.

3.2.3.1 Cięża wśród nastolatek

Kobiety mające poniżej 18 lat i prowadzące gospodarstwo domowe są szczególnie narażone na ubóstwo. W Unii 6 % młodych kobiet zostało matkami przed osiemnastym rokiem życia, choć odsetek ten waha się od 3 % we Włoszech, Królestwie Niderlandów, Hiszpanii i Szwecji do 12 % na Węgrzech i Słowacji i 13 % w Wielkiej Brytanii⁽⁹⁾.

Nastoletni rodzice częściej niż ich rówieśnicy żyją w ubóstwie i nie posiadają pracy, a także mają problemy z wydostaniem się z tej sytuacji, co wynika z braku wykształcenia i innych wyżej wymienionych przyczyn. Dla przykładu, 45 % kobiet w 15 krajach UE, które zostały nastoletnimi matkami, zamieszkuje w gospodarstwach o dochodzie w najniższym przedziale 20 %, podczas gdy jedynie 21 % kobiet, które urodziły pierwsze dziecko w wieku dwudziestu kilku lat, znajduje się w tej grupie dochodu. 90 % nastoletnich rodziców otrzymuje zasiłek z opieki socjalnej, a nastoletnie matki częściej niż pozostałe samotne matki korzystają jedynie z dodatków i pozostają na zasiłku przez dłuższy okres czasu.

Dla Państw Członkowskich ograniczenie rodzicielstwa wśród nastolatek jest sprawą priorytetową, ponieważ zmniejsza to prawdopodobieństwo występowania ubóstwa oraz jego trwania z pokolenia na pokolenie. Działania zmierzające do obniżenia odsetka porodów wśród nastolatek są przedmiotem wielu debat i proponuje się szerokie spektrum rozwiązań — od zmniejszenia do zwiększenia ilości zajęć z dziedziny edukacji seksualnej; od promowania wstrzemięźliwości do udostępniania w szkołach bezpłatnie środków antykoncepcyjnych; od rozdawania pigułek „po” do zmiany w przyznawaniu zasiłków socjalnych w taki sposób, aby zachęcać nastoletnich rodziców do wspólnego zamieszkania i małżeństwa.

Cztery Państwa Członkowskie UE o najniższych stopach urodzeń wśród nastolatek mogłyby być przykładem dla pozostałych Państw Członkowskich zajmujących się tą kwestią.

⁽⁹⁾ Innocenti Report Card, nr 3, lipiec 2001: Tabela przedstawiająca odsetek porodów wśród nastolatek w bogatych krajach (UNICEF).

3.2.4 Ubóstwo mimo zatrudnienia

Wzrost udziału kobiet w rynku pracy to efekt większej liczby niestandardowych rodzajów zatrudnienia, takich jak na przykład praca w niepełnym wymiarze godzin, elastyczne godziny pracy, praca w systemie zmianowym oraz praca czasowa. Praca w niepełnym wymiarze godzin wśród kobiet stanowi przeciętnie 27 % w porównaniu do zaledwie 4 % w przypadku mężczyzn⁽¹⁰⁾. W rzeczywistości rozpiętość płac w przypadku pracy w niepełnym wymiarze są większa niż w przypadku pracy na pełen etat: kobiety pracujące w niepełnym wymiarze zarabiają przeciętnie na godzinę 60 % tego, co dostają mężczyźni. W przypadku kobiet pracujących na pełen etat wielkość ta kształtuje się na poziomie 82 %.

Osoby o niższym poziomie wykształcenia, osoby pracujące nielegalnie, mniejszości lub imigranci, którzy nie posiadają niezależnego legalnego statusu lub jest on niewystarczający, są szczególnie narażeni na ubóstwo, gdyż ich praca jest zazwyczaj słabo opłacana ma niski status, nie gwarantujący pewności pracy. Badania pokazują, że w skrajnych przypadkach kobiety w takiej sytuacji są narażone na handel ludźmi, prostytutkę czy przemoc.

3.2.5 Praca bez wynagrodzenia

Kobiety nie otrzymują wynagrodzenia za pracę w domu. Nawet w odniesieniu do znacznej liczby kobiet mających płatną pracę, robienie zakupów, opieka nad osobami starszymi i dziećmi są nadal postrzegane jako obowiązki kobiet, gdyż mężczyźni wykonują mniej niż 40 % wszystkich prac w gospodarstwie domowym i jedynie 25-35 % prac związanych z opieką nad dzieckiem⁽¹¹⁾. Praca ta nie jest systematycznie notowana w statystykach krajowych, co oznacza, że pozostaje ona niezauważalna dla decydentów.

Należy podkreślić, iż znalezienie równowagi pomiędzy życiem rodzinnym a obowiązkami zawodowymi jest prawdziwym wyzwaniem zarówno dla mężczyzn, jak i kobiet. Poziom zatrudnienia w przypadku kobiet z dziećmi poniżej 12 roku życia jest niższy o ponad 15 punktów procentowych od poziomu reprezentowanego przez kobiety bezdzietne i wynosi 60 % (w porównaniu z 75 % w przypadku drugiej grupy). Z kolei wśród mężczyzn posiadających dzieci poniżej 12 roku życia odsetek ten kształtuje się na poziomie 91 %, a więc nawet pięć punktów procentowych powyżej poziomu reprezentowanego przez mężczyzn bezdzietnych.

3.2.6 Długotrwałe bezrobocie

Bardzo często łączy się je z przygnębieniem społecznym, jako że osoby, które nie posiadały pracy przez długi okres czasu na ogół tracą umiejętności oraz poczucie własnej wartości, konieczne do odzyskania punktu oparcia na rynku pracy, chyba że dostaną na czas odpowiednie wsparcie. Dla całości

⁽¹⁰⁾ Eurostat. Badanie ankietowe europejskiej siły roboczej, 2003 r.

⁽¹¹⁾ Jak Europejczycy spędzają czas wolny, Eurostat 1998-2002.

UE poziom bezrobocia długotrwałego jest wyższy dla kobiet (4.5 %) niż dla mężczyzn (3.6 %) ⁽¹²⁾. Pomimo tego, programy zmierzające do zmiany bezrobocia długotrwałego na płatne zatrudnienie przynoszą z reguły więcej korzyści mężczyznom, jako że kobietom oferuje się bardziej ograniczone szkolenia oraz posady przypisane stereotypowo do płci, a więc gorzej płatne.

3.2.7 Emerytury

3.2.7.1 Upośledzenie kobiet na rynku pracy oraz wynikająca z niego przepaść płacowa rozciągają się na okres emerytalny. Dzieje się tak, ponieważ model emerytalny w wielu Państwach Członkowskich rozwinięty został z perspektywy męskiej, dyskryminując kobiety, jako że wiele z nich przerywa karierę, pracuje dorywczo lub okresowo pracuje bez wynagrodzenia. W rezultacie, wiele z nich znajduje się w niekorzystnej sytuacji, jeśli chodzi o nabywanie niezbędnych praw i gromadzenie oszczędności, aby móc cieszyć się poczuciem bezpieczeństwa w starszym wieku. Dwie trzecie emerytów to kobiety. Ich przeciętny dochód kształtuje się na poziomie 53 % dochodu mężczyzn, co może mieć wpływ na ich zdrowie, warunki mieszkaniowe oraz jakość życia. Kobiety stanowią 75 % emerytów otrzymujących zasiłki z opieki socjalnej oparte na kalkulacji dochodów. Prowadzi to do tego, że starsze kobiety, włączając wdowy oraz rozwódki, stanowią najbardziej niekorzystny odsetek emerytów. Jeśli niczego się w tym kierunku nie uczyni, tendencja ta będzie wzrastać, biorąc pod uwagę długotrwałe konsekwencje społeczne starzenia się ludności UE.

We wcześniejszej opinii ⁽¹³⁾ EKES zalecał przyjęcie systemów emerytalnych w celu zapewnienia równości płci, mając na uwadze długofalowy cel, jakim jest zindywidualizowanie emerytur. EKES zalecał także Państwom Członkowskim wspólne korzystanie ze swoich doświadczeń, tak aby niektóre kobiety, tzn. te, które przerywają na jakiś czas pracę, nie zostały pozostawione z niewystarczającą emeryturą.

Ta wcześniejsza opinia zwracała także uwagę na to, iż niektóre Państwa Członkowskie pomagają starszym ludziom w inny sposób niż tylko poprzez system emerytalny. Środki te obejmują na przykład korzystniejsze opodatkowanie, bezpłatny przejazd, bezpłatne lub tańsze przejazdy transportem publicznym oraz ulgi podatkowe w przypadku wynajmu. Zalecenie to jest dobrze widziane, gdyż średnio kobiety są starsze od mężczyzn (ponieważ dłużej żyją) oraz zazwyczaj zamieszkują same (przeżywają partnerów). Oznacza to, że bardziej prawdopodobne jest, iż to one będą musiały stawić czoła problemom napotykanym przez starszych emerytów. Ogólnie rzecz biorąc, dochody emerytów z zarobków oraz inwestycji są niższe, gdy tymczasem mogą oni być zmuszeni do dokonania większych wydatków związanych z inwalidztwem, potrzebami w zakresie poruszania się oraz spadkiem wartości majątku.

3.2.7.2 Kobiety, w tym należące do mniejszości oraz legalnie przebywające lecz niezarejestrowane imigrantki, mające

wykonujące prace dorywcze, są w większym stopniu pokrzywdzone, gdyż istnieje mniejsze prawdopodobieństwo, że będą ujęte w zawodowych planach emerytalnych. Ponieważ mężczyźni w ciągu całego życia zawodowego dorabiają się większego dochodu niż kobiety, ich emerytury będą wyższe. Co więcej, majątek emerytalny był wcześniej łączony z głównym żywicielem rodziny, czyli osobą, która go zebrała na przestrzeni lat, a którą był zazwyczaj mężczyzna. Coraz częstsze rozwody przyczyniły się do zwrócenia uwagi na tę kwestię, gdyż to zazwyczaj kobieta zostawała postawiona w niekorzystnej sytuacji w przypadku rozpadu związku. Jednakże wiele Państw Członkowskich wprowadziło przepisy ustawodawcze, które umożliwiają sądom podział majątku w razie rozwodu w sposób, jaki uznają za wskazany.

3.3 Wymiar ubóstwa i wykluczenia społecznego wśród kobiet w związku z do wykształceniem

3.3.1 Szanse na znalezienie oraz rozpoczęcie pracy zależą od kwalifikacji. Dane wykazują, że ma to miejsce szczególnie w przypadku kobiet. Kobiety lepiej wykształcone (posiadające wykształcenie na poziomie 5 i 6 według ISCED, tj. Międzynarodowej Standardowej Klasyfikacji Kształcenia) częściej posiadają pracę niż kobiety o niższych kwalifikacjach (na poziomie ISCED niższym niż 2) ⁽¹⁴⁾. W 25 państwach UE pracę posiada 49 % kobiet o niższym wykształceniu w przedziale wiekowym 20-49 lat, w porównaniu z 84 % kobiet lepiej wykształconych. Należy zaznaczyć, że różnica ta, wynosząca 30 punktów procentowych, w przypadku mężczyzn wynosi jedynie 10 punktów (83 % w porównaniu z 93 %). Kobiety lepiej wykształcone, które posiadają dzieci, zazwyczaj nadal pracują. W 25 państwach UE porównanie między tymi dwiema grupami kobiet wygląda następująco: kobiety bezdzietne (88 % w przeciwieństwie do 57 %); jedno lub dwoje dzieci (80 % do 43 %); troje dzieci lub więcej (63 % do 22 %).

3.3.2 Program nauczania sprzyja wyborowi przedmiotów, które są w dużym stopniu charakterystyczne z punktu widzenia płci, przy czym dziewczynki wybierają zajęcia oraz kariery słabo opłacane, a nauczyciele oraz doradcy zawodowi nie są przeszkoleni w zakresie rozważania spraw związanych z płcią i uznania ich ważności. Najbardziej narażone na segregację są dziewczynki z domów, które już narażone są na ubóstwo, jako że badania pokazują, iż grupa ta ma nieproporcjonalny udział w pracach o niskim statusie, co spowodowane jest ich niewielkimi osiągnięciami w zakresie wykształcenia ⁽¹⁵⁾. Praca fizyczna w niepełnym wymiarze godzin jest najbardziej niekorzystną kategorią zatrudnienia dla kobiet, nawet w większym stopniu niż inne posady o niepełnym wymiarze godzin czy praca fizyczna na pełny etat, gdyż kobiety te mają bardzo niski poziom wykształcenia. Kobiety te mają do wyboru ograniczoną ilość posad z powodu interakcji ubóstwa i płci w okresie pobierania nauki, co nie tylko wpływa na ich życie zawodowe oraz emeryturę, lecz także może doprowadzić do powstania cyklicznego procesu ubóstwa międzypokoleniowego.

⁽¹²⁾ Eurostat, Badanie ankietowe europejskiej siły roboczej 2003 r.

⁽¹³⁾ Opinia EKES-u z 29 listopada 2001 r. w sprawie wzrostu gospodarczego, opodatkowania oraz trwałości praw emerytalnych w UE, (Dz.U. C 48 z 21.2.2002, Sprawozdawca: Harry Byrne; współsprawozdawca: J.J. Van Dijk).

⁽¹⁴⁾ EC Statistics in focus – Ludność a warunki społeczne, 04/2005.

⁽¹⁵⁾ Warren, T.: „Divergent Female Part-time Employment in Britain and Denmark and the Implications for Gender Equality” (Różne modele pracy kobiet w niepełnym wymiarze czasu w Wielkiej Brytanii i Danii oraz implikacje dla równości płci), Sociological Review 2001, 49(4), 548-567.

3.3.3 EKES z zadowoleniem przyjmuje skupienie się w ramach celów strategii lizbońskiej na kwestii miejsc pracy, a w szczególności zatrudnienia kobiet, lecz zauważa, że w przypadku kobiet narażonych na ubóstwo nie jest to wystarczające. Państwa Członkowskie mają możliwość współpracy ze społeczeństwem obywatelskim oraz organizacjami pozarządowymi, zwłaszcza tymi, które działają w obszarze równości płci oraz likwidacji ubóstwa, w celu przełamania ustawicznego i międzypokoleniowego ubóstwa poprzez zajęcie się stereotypami w instytucjach szkolnych (w odniesieniu do wyborów dokonywanych przez chłopców i dziewczynki) oraz poprzez rozwijanie skutecznych kursów dla dorosłych, które byłyby dostępne, rozwijałyby poszukiwane umiejętności oraz wychodziły naprzeciw potrzebom tychże kobiet.

3.4 Przepęczność a ubóstwo i wykluczenie społeczne kobiet

3.4.1 Kobiety stanowią mniejszość wśród osób oskarżonych o przestępstwa i skazanych za nie — liczba kobiet wśród przestępców wynosi 20 %, a w grupie osób odbywających karę więzienia zaledwie 6 %. Jednakże w ciągu ostatnich 10 lat obserwuje się gwałtowny wzrost liczby kobiet przebywających w więzieniach, mimo że liczba kobiet popełniających przestępstwa nie wzrosła⁽¹⁶⁾. Większość z nich skazana została na kary poniżej jednego roku z powodu przestępstw bez użycia przemocy. Prawie jedna czwarta z nich przebywa w areszcie śledczym bez wyroku.

3.4.2 Te same badania wskazują, że znaczna część kobiet odbywających karę więzienia nie miała wcześniej żadnego zabezpieczenia finansowego, nigdy nie pracowała, bądź wykonywała prace źle płatne, bez pewności zatrudnienia, nie miała pewnego miejsca zamieszkania, była słabo wykształcona i padła ofiarą fizycznej i/lub seksualnej przemocy ze strony członka rodziny bądź innego mężczyzny nie należącego do rodziny. W rezultacie kara więzienia tylko pogłębia izolację kobiet, które już wcześniej były wykluczone społecznie.

3.4.3 Znaczący wzrost liczby kobiet przebywających w więzieniach można wyjaśnić na podstawie przeprowadzonych w niektórych Państwach Członkowskich badań dotyczących wymierzanych wyroków, które sugerują, że kobiety często wysła się do więzienia właśnie dlatego, że już są wykluczone społecznie (tzn. kobiety bezdomne, bezrobotne, narkomanki). Sędziowie wychodzą z założenia, że wykluczenie społeczne zwiększa ryzyko, iż kobiety te popełnią przestępstwo w przyszłości oraz, że po odbyciu kary więzienia, dzięki dyscyplinie i programom resocjalizacji, będą mniej podatne na powrót na drogę przestępstwa (lub narkotyków).

3.4.4 Badania pokazują, że więzienie w żaden sposób nie może prowadzić do resocjalizacji ani do reintegracji kobiet wykluczonych społecznie, jeśli wziąć pod uwagę ich niekorzystną sytuację na rynku pracy i braki w wykształceniu. Dodatkowym negatywnym czynnikiem jest wysoki odsetek chorych psychicznie (50 % w Anglii i Walii)⁽¹⁷⁾ wśród kobiet przebywających w więzieniach oraz stosunkowo krótkie wyroki. Generalnie kwestią sporną jest, czy więzienia wypełniają swoją funkcję resocjalizacyjną, ale nawet jeśli tak jest, to wnioski z tych badań pokazują przede wszystkim, na jakie

trudności napotykają więzienia tylko jeśli chodzi o zapewnienie większości więźniom dobrych szkoleń, skutecznego leczenia odwykowego, psychicznego wsparcia i kwalifikacji poszukiwanych na rynku pracy już po odbyciu kary.

3.4.5 W więzieniach przede wszystkim odbywa się karę. Badania pokazują, że więzienie nie tylko pogłębia wykluczenie społeczne, ale że powoduje je także u tych kobiet, które wcześniej nie były wyizolowane. Jeśli wziąć pod uwagę konsekwencje ponoszone przez dzieci, których matka jest w więzieniu, to więzienie jest dla kobiet karą bardziej bolesną niż dla mężczyzn. Dla przykładu, w Wielkiej Brytanii tylko 25 % kobiet odbywających karę więzienia podało, że ich mąż lub partner opiekuje się ich dziećmi. Tymczasem w przypadku mężczyzn stosunek ten wzrastał do 92 %. Ten fakt przeważa nad jakimikolwiek korzyściami wynikającymi z wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych, z działania odstrasżającego, czy ze zmniejszenia ewentualnego ryzyka.

3.4.5 Cudzoziemki i przedstawicielki mniejszości narodowych są podwójnie dyskryminowane, w związku z czym są one nieproporcjonalnie częściej notowane w wymiarze sprawiedliwości w sprawach karnych.

3.4.7 EKES popiera zalecenia tego raportu, aby podjąć kroki na rzecz znacznego zmniejszenia liczby kobiet przebywających w więzieniach. Jest to ważne tym bardziej, że wiele z nich przebywa w areszcie śledczym, nie będąc skazaną za żadne przestępstwo, a nawet jeśli przestępstwo faktycznie zostało popełnione, to zwykle bez użycia przemocy. Niektóre spośród Państw Członkowskich wprowadziły kary alternatywne, mniej szkodliwe niż więzienie, z właściwym wsparciem i opieką, dzięki czemu kobiety z problemami, które złamały prawo, otrzymują prawdziwą szansę na resocjalizację i reintegrację ze społeczeństwem.

3.5 Zwalczanie handlu kobietami i dziećmi

Handel kobietami i dziećmi jest następstwem strukturalnej nierówności płci oraz formą przemocy. Handel ten prosperuje dzięki ubóstwu, a jego ofiary cierpią z powodu różnorodnych form ubóstwa, czego wynikiem jest m. in. przymusowa praca, niewolnictwo seksualne, problemy ze zdrowiem fizycznym i psychicznym oraz wykluczenie społeczne. Strategie zapobiegawcze krajów pochodzenia muszą zarówno odzwierciedlać, jak i znajdować odzwierciedlenie w strategiach zmniejszenia ubóstwa i rozwoju społecznego ze szczególnym uwzględnieniem ekonomicznych szans kobiet. Długookresowe strategie zapobiegawcze muszą zająć się podstawowymi przyczynami handlu kobietami, takimi jak ubóstwo, dyskryminacja, rasizm, struktury patriarchalne, przemoc wobec kobiet, fundamentalizm, brak równouprawnienia płci, brak sieci bezpieczeństwa socjalnego, pranie brudnych pieniędzy, korupcja, brak stabilności politycznej, konflikty i strefy pozostające poza kontrolą, bariery i dysproporcje pomiędzy krajami. Wszystkie rządy muszą wprowadzić środki uwzględniające nierówny układ sił w stosunkach pomiędzy kobietami a mężczyznami oraz wprowadzić pozytywne środki przyczyniające się do wzmocnienia pozycji kobiet we wszystkich sferach życia.

⁽¹⁶⁾ Raport porównawczy przygotowany przez Central European University Team, oparty o raporty krajowe z badań w terenie. Dane pochodzą z sześciu państw UE: Hiszpania, Niemcy, Anglia i Walia, Włochy, Francja oraz Węgry.

⁽¹⁷⁾ UK Women National Commission, marzec 2005 r.

4. Zalecenia

4.1 EKES z zadowoleniem przyjmuje Wspólny raport Komisji i Rady na temat integracji społecznej z 5 marca 2004 roku. Opowiada się on za sześcioma głównymi priorytetami polityki, na które, zgodnie z zaleceniem tych instytucji, Państwa Członkowskie powinny zwrócić szczególną uwagę w swoich narodowych planach działania (patrz załącznik). Jednakże EKES jest zdania, że w politykach tych zostało pominięte fundamentalne zagadnienie, jakim jest identyfikacja i monitorowanie wskaźników oddających specyfikę płci. EKES zdecydowanie zaleca, by kwestie te zostały uwzględnione, jako że istnieją znaczące różnice pomiędzy mężczyznami i kobietami, jeżeli chodzi o ubóstwo i jeżeli nie zostaną odpowiednio uwzględnione zróżnicowane w zależności od płci cechy ubóstwa oraz jeżeli nie będzie się monitorować wpływu polityk na zarówno kobiety, jak i na mężczyzn, możliwe jest, że wiele polityk mających na celu zmniejszenie ubóstwa przyniesie jedynie częściowe sukcesy. Rozwiązywanie kwestii ubóstwa z perspektywy płci będzie w zgodzie ze zobowiązaniem do wyeliminowania ubóstwa, poczynionym w trakcie Światowego Szczytu Rozwoju Społecznego, który odbył się w Kopenhadze w roku 1995, gdzie uzgodniono nadanie głównego znaczenia potrzebom i prawom kobiet i dzieci, które w największym stopniu niosą ciężar ubóstwa.

4.2 Wiele Państw Członkowskich znacząco wzmocniło swoje rozwiązania instytucjonalne służące włączaniu problematyki ubóstwa i integracji społecznej przy kształtowaniu głównych polityk krajowych. Jednakże należy zrobić więcej na przykład poprzez włączenie partnerów społecznych, także organizacji pozarządowych, na szczeblu lokalnym, krajowym i regionalnym do opracowywania i wdrażania polityki, zwłaszcza na obszarze edukacji, zatrudnienia i systemu emerytalnego.

4.3 EKES zdecydowanie zaleca, by celem strategii lizbońskiej dotyczącej zwiększania poziomu zatrudnienia kobiet towarzyszyły strategię zapewniające, by kobiety zagrożone ubóstwem nabywały kwalifikacje poszukiwane na rynku pracy, co pomoże im osiągnąć niezależność finansową. Ponadto trzeba wyraźniejszych inicjatyw i działań dla zapewnienia egzystencji kobiet na wszystkich etapach życia. Działania te powinny koncentrować się na poprawie jakości zatrudnienia oraz na zmniejszaniu

różnicy pomiędzy płacami mężczyzn i kobiet. EKES wyraził niedawno w opinii w sprawie zintegrowanych wytycznych na rzecz wzrostu i zatrudnienia swoje zdumienie, że w obecnym pakiecie wytycznych w zakresie polityki zatrudnienia nie ma ani jednej wytycznej poświęconej zatrudnieniu kobiet.

4.4 EKES jest zdania, że znaczne korzyści może przynieść dzielenie się doświadczeniami przez Państwa Członkowskie w dziedzinach, które mają wpływ na kobiety i ubóstwo, takich jak: system emerytalny, systemy ochrony socjalnej, ciążę wśród nastolatek, walka z przemocą wobec kobiet, w tym także z handlem nimi oraz kary więzienia dla kobiet.

4.5 Wiele Państw Członkowskich podpisało się pod Pekijską platformą działania (wrzesień 1995 r.), która wzywała rządy do oceny ekonomicznej wartości nieodpłatnej pracy. Jednakże 10 lat później Państwa Członkowskie nadal nie opracowały odpowiednich systemów pomiaru i monitorowania. Należy je do tego zachęcać i zaliczyć te działania do prowadzonych przez nie krajowych statystyk.

4.6 Europejski Instytut ds. Równości Płci ma zostać otwarty w roku 2007. Ponieważ zagadnienia płci zaniebdywane są w politykach mających na celu walkę z ubóstwem w UE, wynik jest taki, że związki pomiędzy płcią a ubóstwem są również stosunkowo zaniebdywane w sferze badań i literaturze z dziedziny statystyki. Aby to zmienić, Instytut musi dysponować właściwymi środkami budżetowymi. EKES w swojej opinii dotyczącej tego instytutu wyraził swoje zaniepokojenie, że w dotychczasowym projekcie rozporządzenia nie jest to jeszcze w pełni zagwarantowane.

4.7 EKES sugeruje zatem ustanowienie kilku obszarów priorytetowych. Nowy instytut powinien przeprowadzić dogłębną analizę istniejących danych z perspektywy płci.

4.8 Innym obszarem związanym z płcią i ubóstwem, który wymaga szczególnej uwagi jest zagadnienie wpływu ubóstwa na zdrowie fizyczne i psychiczne kobiet.

4.9 Po trzecie wydaje się również, że istnieje mało badań dotyczących tego, co kobiety myślą i czują w stosunku do własnego ubóstwa oraz tego, czy doświadczają ubóstwa w inny sposób niż mężczyźni.

Bruksela, 29 września 2005 r.

Przewodnicząca
Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego
Anne-Marie SIGMUND